

Προκόπιος Παυλόπουλος: «Θέσπιση του Δικαίου και απονομή της Δικαιοσύνης στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης»

Αθήνα, 12.12.2025

Στον χαιρετισμό του, στο πλαίσιο του Διεθνούς Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου με θέμα «Η Νέα εικόνα του Ποινικού Δικαίου», ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Ακαδημαϊκός και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Προκόπιος Παυλόπουλος επισήμανε, μεταξύ, και τα εξής:

«Πρόλογος

Η «νέα εικόνα» του Ποινικού δικαίου, και στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς, ιδίως στο πεδίο της Έννομης Τάξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οφείλεται εν πολλοίς και στην επιρροή των Μέσων της Τεχνητής Νοημοσύνης, κυρίως δε των Μεγάλων Νευρωνικών Δικτύων (ΜΝΔ) και των Μεγάλων Γλωσσικών Δικτύων (ΜΓΔ). Στο πλαίσιο της σύντομης ανάλυσης που ακολουθεί οφείλω να επισημάνω προκαταρκτικώς ότι απέχουν πολύ από την πραγματικότητα εκείνοι, οι οποίοι διαβλέπουν στον χώρο της Νομικής Επιστήμης μια τέτοια χρήση των σύγχρονων ΜΝΔ και ΜΓΜ ώστε αυτά να υποκαθιστούν, έστω και σε ορισμένες περιπτώσεις, στην πράξη τα θεσμοθετημένα όργανα της Νομοθετικής, της Εκτελεστικής και της Δικαστικής Εξουσίας, είτε κατά την παραγωγή των κανόνων δικαίου είτε κατά την ερμηνεία και εφαρμογή τους στην πράξη. Προεχόντως δε τα θεσμοθετημένα όργανα που ασκούν την εν γένει δικαιοδοτική λειτουργία. Διότι η αλήθεια έγκειται στο ότι μόνον επικουρικώς -και πρωτίστως στον χώρο εκείνο όπου η ερμηνεία και η εφαρμογή των ισχυόντων κανόνων δικαίου κάθε μορφής προϋποθέτει την επίλυση δυσχερών τεχνικών προβλημάτων, π.χ. στον χώρο της Οικονομίας ή και της Φυσικής και των Μαθηματικών όπως και την επίλυση αντίστοιχων

προβλημάτων στην διαδικασία απόδειξης, κατά την άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας πρωτίστως μέσω πραγματογνωμοσύνης -η Τεχνητή Νοημοσύνη μπορεί να επικουρήσει την Νομική Σκέψη στην ερμηνεία και εφαρμογή των κανόνων δικαίου, κατ' εξοχήν εκ μέρους των κάθε είδους νομιμοποιημένων προς τούτο λειτουργών της Δικαστικής Εξουσίας. Αυτό δε οφείλεται -μεταξύ άλλων βεβαίως αλλά σε μεγάλο βαθμό- και στο ότι μη διαθέτοντας, έστω και στοιχειωδώς, χαρακτηριστικά Συνείδησης η Τεχνητή Νοημοσύνη δεν είναι σε θέση, εκ φύσεως και εξ ορισμού, να υπερβεί τεχνικώς και νομικώς το εμπόδιο είτε της αποτελεσματικής και *lege artis* επινόησης αόριστων νομικών εννοιών κατά την διαμόρφωση των κανόνων δικαίου. Είτε της συγκεκριμενοποίησης αόριστων νομικών εννοιών σύμφωνα με την κανονιστική φύση τους κατά την απονομή της Δικαιοσύνης.

I. Ιδιομορφίες της δικαιοπαραγωγικής και της δικαιοδοτικής λειτουργίας

Πριν απ' όλα η δήθεν αυτόματη παραγωγή κανόνων δικαίου, και οπωσδήποτε η προσφυγή σε δήθεν αυτόματες δικηγορικές υπηρεσίες και δικαστικές αποφάσεις, εκτός από ανεδαφική είναι άκρως επικίνδυνη για την ίδια την ουσία του Δικαίου και της Δικαιοσύνης κατά τον προορισμό τους.

A. Οι ιδιομορφίες της διαδικασίας θέσπισης, ερμηνείας και εφαρμογής του Κανόνα Δικαίου

Και τούτο κατά κύριο λόγο διότι ο Κανόνας Δικαίου -φυσικά στο πεδίο του σύγχρονου Κράτους Δικαίου και της Αρχής της Νομιμότητας και, επέκεινα, ως στοιχειώδες κανονιστικό συστατικό του Δικαίου και της Δικαιοσύνης- κατά την φύση του και τον προορισμό του θεσπίζεται για την ρύθμιση αενάως εξελισσόμενων και αλληλοεπηρεαζόμενων ανθρώπινων συμπεριφορών εντός του οικείου κοινωνικού συνόλου.

1. Πράγμα που σημαίνει ότι η θέσπιση, ερμηνεία και εφαρμογή του συνεπάγεται, οιονεί αυτοθρόως, μία περίπλοκη και πολυπρισματική νομική και πραγματική αξιολόγηση ιδίως λόγω της παρεμβολής πλειάδας

αόριστων εννοιών, νομικών αλλά και αξιολογικών. Αξιολόγηση η οποία, υπό τ' ανωτέρω δεδομένα, για την λήψη της απόφασης ως προς την διατύπωση του Κανόνα Δικαίου και την επιλογή της ενδεδειγμένης ερμηνείας του ως προς την ολοκλήρωση της εφαρμογής του προϋποθέτει, κατά κανόνα, εκτεταμένη ενεργοποίηση του μηχανισμού μετάβασης από το ασυνείδητο στο συνειδητό. Περαιτέρω δε αξιολόγηση η οποία προϋποθέτει, εν πάση περιπτώσει, συνδυασμό Νοημοσύνης και Συνείδησης.

2. Πραγματικά, λόγω της ιδιοσυστασίας του Κανόνα Δικαίου δημοκρατικής προέλευσης και νομιμοποίησης είναι σχεδόν αδύνατο να φαντασθεί κανείς περιπτώσεις θέσπισής του, ερμηνείας του και εφαρμογής του στην πράξη όπου τούτο θα μπορούσε να επισυμβεί μόνο μέσω παρέμβασης της Νοημοσύνης, άρα εν απουσία Συνείδησης. Η ίδια η κανονιστική υπόσταση του Κανόνα Δικαίου, δια της αναγκαίας συνύπαρξης του πραγματικού και του νομικού καθ' όλη την εξελικτική πορεία από την θέσπισή του έως την τελική εφαρμογή του στην πράξη, καθώς και η ένταξη στο κανονιστικό του πεδίο αόριστων νομικών εννοιών, καθιστά ένα τέτοιο ενδεχόμενο από απολύτως περιθωριακό και αμελητέο έως αδιανόητο.

B. Τα όρια της Τεχνητής Νοημοσύνης σε σχέση με την εν γένει Νομική Επιστήμη

Άρα μόνον ο Άνθρωπος, δρώντας κατά περίπτωση ως αρμόδιος προς τούτο λειτουργός που διαθέτει Συνείδηση και Νοημοσύνη, είναι σε θέση αφενός να δημιουργεί Δίκαιο μέσω των κατάλληλων και σύμφωνων με τις αρχές της δημοκρατικής οργάνωσης κανόνων δικαίου. Και, αφετέρου, να απονέμει, κατά κυριολεξία, Δικαιοσύνη, υφ' οιανδήποτε εκδοχή της. Ενώ τα ΜΝΔ, καθώς και τα ΜΓΜ, στερούμενα Τεχνητής Συνείδησης, αδυνατούν να επιτελέσουν στο ακέραιο μια τέτοια αποστολή, τουλάχιστον κατά τον προορισμό του Κράτους Δικαίου και της Δικαιοσύνης σε ένα δημοκρατικώς οργανωμένο και διοικούμενο κοινωνικό σύνολο.

1. Συμπερασματικώς, μόνον επικουρικώς και εντός συγκεκριμένων ορίων - συνακόλουθα δε όχι πρωτογενώς- η Τεχνητή Νοημοσύνη μπορεί να λειτουργήσει στον χώρο της Νομικής Επιστήμης, είτε κατά την παραγωγή κανόνων δικαίου είτε κατά την ερμηνεία και εφαρμογή τους στην πράξη. Και τούτο κατά βάση εξαιτίας του ότι η Τεχνητή Νοημοσύνη είναι αδύνατο να υπερνικήσει το εν εκτάσει παρεμβαλλόμενο φαινόμενο της αδήριτης ανάγκης επεξεργασίας πλειάδας αόριστων, νομικών ή και αξιολογικών, εννοιών που απαιτούν εξειδίκευση *in concreto*, όπως ήδη διευκρινίσθηκε. Αυτό βεβαίως σημαίνει, κατά λογική νομική ακολουθία, πως νομικές ρυθμίσεις καθώς και δικαστικές κρίσεις και αποφάσεις - συμπεριλαμβανομένων των κρίσεων και αποφάσεων όταν και όπου δικαιοδοτούν διαιτητικά δικαστήρια, δοθέντος ότι και αυτά καλούνται να χειρισθούν στο πεδίο της ιδιόμορφης δικαιοδοσίας τους την συγκεκριμενοποίηση αόριστων νομικών εννοιών ιδίως με βάση την αρχή της Επιείκειας, η οποία είναι εκ κανονιστικής φύσεως αόριστη νομική έννοια- που διαμορφώνονται αυτομάτως μέσω της Τεχνητής Νοημοσύνης αναιρούν την πεμπτικότητα της Δικαιοσύνης. Όταν μάλιστα μαθηματικώς θα οδηγούσαν, εκτός των άλλων, και στην αποθέωση μιας γενικευμένης ισοπεδωτικής κανονιστικής ρύθμισης των κοινωνικών σχέσεων, εντελώς αντίθετης προς την αρχή της Ισότητας υπό την αναλογική της έννοια και, περαιτέρω, προς την αξία του Ανθρώπου και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

2. Πέραν αυτών, τα ΜΝΔ καθώς και τα ΜΓΜ για τους ίδιους λόγους δεν είναι σε θέση, ακόμη και με τον πιο προηγμένο και πλήρη προγραμματισμό, να δημιουργήσουν κανόνες δικαίου οι οποίοι θα εντάσσονταν στην κατά περίπτωση Έννομη Τάξη -*stricto* και *lato sensu*- υπό όρους που ανταποκρίνονται απολύτως στις κανονιστικές απαιτήσεις της ιεραρχικής δομής της. Διότι σε κάθε δημοκρατικώς οργανωμένο Κράτος, όπου λειτουργούν επαρκώς η αρχή της Διάκρισης των Εξουσιών και οι συνδυαζόμενες πλήρως με αυτή αρχές του Κράτους Δικαίου και της

Νομιμότητας, η δομή της Έννομης Τάξης στηρίζεται σε κανόνες δικαίου δομημένους ιεραρχικώς ως προς την κανονιστική τους ισχύ και εμβέλεια.

- 3.** Όμως, και όπως συνάγεται από τα προεκτεθέντα, και πάντοτε υπό τα σημερινά δεδομένα της έλλειψης Τεχνητής Συνείδησης, ακόμη και τα πιο προηγμένα ΜΝΔ και ΜΓΜ δεν διαθέτουν εκείνες τις περίπλοκες νοητικές ικανότητες -υπό την ευρύτατη έννοιά τους- οι οποίες, δια της μετάβασης από το ασυνείδητο στο συνειδητό, καθιστούν εφικτή την τεκμηριωμένη και ολοκληρωμένη στάθμιση του αν και κατά πόσον ο κανόνας δικαίου που ενδεχομένως διαπλάθουν είναι σύμφωνος π.χ. με το Σύνταγμα, σε ό,τι αφορά την Εθνική Έννομη Τάξη ή με το Διεθνές Δίκαιο και το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, εφόσον αναγόμεστε στο κανονιστικό πλαίσιο της Διεθνούς Κοινότητας ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό προκύπτει εκ του ότι ουδείς δικαιολογείται να παραγνωρίζει την σύγχρονη πραγματικότητα, η οποία καταδεικνύει ότι η κάθε Εθνική Έννομη Τάξη συμβιώνει και συμπράττει αναγκαιώς με την Διεθνή Έννομη Τάξη, στο δε πλαίσιο των Κρατών-Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Ευρωπαϊκή Έννομη Τάξη, με όλες τις εντεύθεν συνέπειες και απαιτήσεις εξαιρετικά πολύπλοκων νομικών συλλογισμών θέσπισης, ερμηνείας και εφαρμογής των κατ' ιδίαν κανόνων δικαίου.

II. Συμπεράσματα με βάση την κανονιστική ιδιοσυστασία του δικανικού συλλογισμού

Οι προηγούμενες θέσεις καταδεικνύουν ευχερώς και πόσο οριακή είναι η προοπτική της δυνατότητας ουσιαστικής παρέμβασης των ΜΝΔ και των ΜΓΜ στο πιο κρίσιμο, ίσως, πεδίο της Νομικής Επιστήμης και των εφαρμογών της στην πράξη. Ήτοι στο πεδίο της απονομής της Δικαιοσύνης και, συγκεκριμένα, της έκδοσης των δικαστικών αποφάσεων από τα έχοντα κατά περίπτωση δικαιοδοσία δικαστικά όργανα. Αφού η Νομική Επιστήμη, κατά τον θεμελιώδη προορισμό της, δεν είναι επιτρεπτό να νοείται αποκλειστικώς ως άσκηση - χρήσιμων βεβαίως, πλην όμως όχι αυτοτελώς λειτουργικών- θεωρητικών

κατασκευών, σχετικών με την κανονιστική ιδιομορφία κάθε Έννομης Τάξης. Και τούτο διότι, σε γενικές οπωσδήποτε γραμμές και κατά την θεσμική του υπόσταση, ο Νόμος θεοπίζεται για να εφαρμόζεται κατά τα προτάγματα του Δικαίου και της Δικαιοσύνης. Η θεωρητική επεξεργασία των κανονιστικών του διαστάσεων δεν είναι αυτοσκοπός αλλά, κατά κάποιον τρόπο, «θεραπείδα» της κατά την καταγωγή του και κατά τον σκοπό της θέσπισής του -εξ ου και η πρωταρχική σημασία της τελεολογικής του ερμηνείας- εφαρμογής του στην πράξη. Υπό τα ως άνω δεδομένα η ανάλυση προς αυτή την κατεύθυνση παρουσιάζει τόσο μεγαλύτερο ενδιαφέρον -που αποκτά χαρακτηριστικά έντονης κρισιμότητας- όσο εδώ και πάνω από τριάντα χρόνια κυρίως στις ΗΠΑ υιοθετούνται και καθιερώνονται θεσμικώς, με τάσεις ευρείας επέκτασης, πρακτικές αξιοποίησης των ΜΝΔ και των ΜΓΜ για την πλήρη υποκατάσταση, στους αντίστοιχους τομείς, της Δικαιοσύνης δια της έκδοσης σχεδόν ολοκληρωτικώς αυτοματοποιημένων, δήθεν, δικαστικών αποφάσεων μέσω του κατάλληλου προγραμματισμού.

Α. Τα εγγενή όρια του δικανικού συλλογισμού έναντι του προγραμματισμού του μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων

Ανατρέχοντας στα προεκτεθέντα σχετικά με την κανονιστική υπόσταση διαφόρων νομικών εννοιών και δεδομένων, στο πλαίσιο της ερμηνείας και της εφαρμογής στην πράξη των ισχυόντων κανόνων δικαίου, καθίσταται, και δη ανενδοιάστως, προφανές γιατί ο παραδοσιακός δικανικός συλλογισμός κατά την απονομή της Δικαιοσύνης από τα έχοντα *in concreto* δικαιοδοσία δικαστικά όργανα είναι αδιανόητο- όταν βεβαίως δικαιοδοτούν εντός μιας δημοκρατικώς οργανωμένης και νομιμοποιημένης Έννομης Τάξης- να διεκπεραιωθεί αποκλειστικώς από ΜΝΔ και τα ΜΓΜ προγραμματισμένα, ακόμη και στο πιο εξελιγμένο επίπεδο, δια των μεθόδων αλγοριθμικών προβλέψεων. Πέραν όμως της ως άνω κανονιστικής υπόστασης των νομικών εννοιών -και ιδίως των αόριστων νομικών εννοιών- και δεδομένων, πλην όμως και ως συνέπεια αυτής, η ίδια η δομή και η λειτουργία του δικανικού

συλλογισμού, ως προς όλες του τις διαστάσεις, καθιστά πρόδηλα τα εγγενή του όρια έναντι του προγραμματισμού του μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων. Κατ' ακρίβεια:

1. Πρώτον είναι -από θεσμική σκοπιά και προκειμένου να διατυπώνεται *lege artis*- ουσιαστικώς αδύνατο να καταστεί εφικτός ένας πλήρης, υπό την έννοια της ακριβούς επιλογής του οικείου κανόνα δικαίου, προγραμματισμός μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων της μείζονος πρότασης δικανικού συλλογισμού.

α) Εισαγωγικώς διευκρινίζεται ότι η μείζων πρόταση του δικανικού συλλογισμού συνίσταται στην επιλογή του εφαρμοστέου ή των εφαρμοστέων, συνδυαστικώς, κανόνων δικαίου για την επίλυση, από το δικαστικό όργανο που έχει δικαιοδοσία, μιας επίδικης διαφοράς. Κατά τούτο η μείζων πρόταση εμφανίζεται, σύμφωνα με την νομική λογική, ως η *sedes materiae* του δικανικού συλλογισμού, με την προσθήκη ότι η επιλογή του εφαρμοστέου κάθε φορά κανονιστικού πλαισίου συνδέεται αρρήκτως από την μία πλευρά με την ροή της εν γένει νομοθετικής παραγωγής εκ μέρους της Νομοθετικής Εξουσίας. Και, από την άλλη πλευρά, με την ροή των πραγματικών δεδομένων, τα οποία προκάλεσαν την επίδικη διαφορά και τα οποία πρέπει, για την επίλυσή της, να υπαχθούν στο βάσει αυτών επιλεγμένο κανονιστικό πλαίσιο.

β) Η σύγχρονη πραγματικότητα αποδεικνύει, και μάλιστα με emphaticό τρόπο, την σχετικότητα και, άρα, την αβεβαιότητα η οποία διακρίνει την ραγδαία μεταβολή -κατ' εξοχήν λόγω της οικονομικής και τεχνολογικής εξέλιξης- τόσο της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, που διαδραματίζει τον ρόλο της ρυθμιστικής «υποδομής» του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου. Όσο και αυτών τούτων των κανόνων δικαίου, οι οποίοι θεσπίζονται ως θεσμικό «εποικοδόμημα» της «υποδομής» και, οιοσδήποτε νομοτελειακώς, συμπληρώνονται, τροποποιούνται ή και αντικαθίστανται αδιαλείπτως για να ανταποκρίνονται αποτελεσματικώς στην κανονιστική

τους αποστολή. Αυτή η, εντυπωσιακή και ολοένα και περισσότερο εντεινόμενη, ρευστότητα που αφορά και την «υποδομή» της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας και το «εποικοδόμημα» του κανόνα ή των κανόνων δικαίου, τεκμηριώνει ασφαλώς την προεκτεθείσα διαπίστωση ότι είναι πλέον ανέφικτος ένας θεσμικώς αποδεκτός -κατά την φύση του δικανικού συλλογισμού και της ευθείας σύνδεσής του με τις επιταγές της Δικαιοσύνης- προγραμματισμός της μείζονος πρότασής του μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων. Και η αδυναμία αυτής της μορφής δεν αντιμετωπίζεται επαρκώς ακόμη και με την πιο εξειδικευμένη κατηγοριοποίηση των υπό εκδίκαση διαφορών, αφού η ως άνω ρευστότητα ως προς τις αντιηρίδες της μείζονος πρότασης του δικανικού συλλογισμού προκύπτει από την ίδια την φύση τους, και όχι από τον βαθμό της συγκεκριμενοποίησής τους. Εξ αυτού του λόγου επίσης δεν είναι δυνατό να νοηθεί, υφ' οιανδήποτε εκδοχή, οιονεί απολύτως δέσμιας κατάληξης δικανικός συλλογισμός, ώστε να καθίσταται εφικτός ο προγραμματισμός της μείζονος πρότασής του αποκλειστικώς μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων.

2. Δεύτερον, και μόνο τα όσα διευκρινίσθηκαν για τον προγραμματισμό της μείζονος πρότασης του δικανικού συλλογισμού αρκούν προκειμένου να τεκμηριώσουν την απόδειξη του ότι τα ΜΝΔ και τα ΜΓΜ δεν είναι, από θεσμική άποψη, δυνατό αλλά ούτε και επιτρεπτό να υποκαταστήσουν τα κατά το Σύνταγμα επιφορτισμένα δικαστικά όργανα για την απονομή της Δικαιοσύνης.

α) Πλην όμως το συμπέρασμα τούτο ενισχύει, *a fortiori*, και η κανονιστική φύση της ελάσσονος πρότασης του δικανικού συλλογισμού, πολλώ μάλλον όταν αυτή τελεί σε άρρηκτη συνάρτηση με την μείζονα πρότασή του. Η ελάσσων πρόταση του δικανικού συλλογισμού έγκειται, κατά βάση, στην ερμηνεία -υφ' όλες της τις επόψεις, αρχής γενομένης από την γραμματική και, προδήλως, την τελεολογική- του κανόνα ή των

κανόνων δικαίου της μείζονος πρότασης και στον εντεύθεν, *lato sensu*, νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών δεδομένων που προκύπτουν κατά την αποδεικτική διαδικασία σύμφωνα με τους πρόσφορους προς τούτο δικονομικούς κανόνες.

β) Η υπό τις προϋποθέσεις αυτές συνάφεια μεταξύ μείζονος και ελάσσονος πρότασης του δικανικού συλλογισμού επεξηγεί, και δη ενισχυτικώς, και το πώς και γιατί ούτε η ελάσσων πρόταση είναι δεκτική πλήρους και ολοκληρωμένου προγραμματισμού μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων. Ένας τέτοιος προγραμματισμός μπορεί να αποβαίνει εξαιρετικά χρήσιμος μόνον ως προς την αποδεικτική διαδικασία στο πλαίσιο του δικανικού συλλογισμού κατά την επίλυση μιας διαφοράς, ιδίως όταν η φύση της διαφοράς αυτής συναρτάται με την επίλυση προβλημάτων που προϋποθέτουν την προσφυγή στα δεδομένα των Θετικών Επιστημών, και κατά κύριο λόγο των Μαθηματικών και της Φυσικής.

3. Και, τρίτον, το ανέφικτο του ολοκληρωμένου προγραμματισμού μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων τόσο ως προς την μείζονα όσο και ως προς την ελάσσονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού συμπαρασύρει, μοιραίως, και την τρίτη συνιστώσα του, δηλαδή το συμπέρασμα. Έτσι δε διαμορφώνεται με πιο ευδιάκριτο τρόπο η ακρίβεια της αρχικής πρότασης, ότι τα ΜΝΔ και τα ΜΓΜ δεν μπορούν να αναδειχθούν -για όσο χρόνο μπορούμε να προβλέψουμε αφού δεν έχουμε φθάσει, και μάλλον δεν είναι ορατό το αν ποτέ θα φθάσουμε, στο στάδιο δημιουργίας και Τεχνητής Συνείδησης- σε αυθεντικούς δικαστές του παρόντος ή και του μέλλοντος.

4. Στο σημείο αυτό πρέπει να προστεθεί ότι η ανάλυση για την αδυναμία προγραμματισμού του δικανικού συλλογισμού μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων ισχύει, και μάλιστα στο ακέραιο, για όλους τους βαθμούς δικαιοδοσίας αλλά και για τον κατ' αναίρεση δικαστικό έλεγχο. Όπως επίσης πρέπει να τονισθεί ότι είναι εντελώς διαφορετικό, σε σχέση με την διαμόρφωση του δικανικού συλλογισμού, το ζήτημα της ψηφιοποίησης του

έργου των Δικαστηρίων για την διευκόλυνσή τους κατά την απονομή της Δικαιοσύνης. Πραγματικά, η Τεχνητή Νοημοσύνη μπορεί να αποδώσει τα μέγιστα στην διευκόλυνση των δικαστικών οργάνων και των διαδικών ιδίως για την πληροφόρηση σχετικά με την ισχύουσα νομοθεσία και την υφιστάμενη νομολογία, για την επικοινωνία των διαδικών με τα Δικαστήρια -π.χ. κατάθεση δικογράφων- για την ενημέρωσή τους επί των δικογραφιών και για την όλη οργάνωση των δικασίμων και την κατάρτιση των πινακίων.

Β. Νομικά αντισώματα για την εξουδετέρωση της επιχείρησης ρομποτοποίησης της Δικαιοσύνης

Όπως επισημάνθηκε, κατά κύριο λόγο στις ΗΠΑ παρατηρείται το φαινόμενο εξάπλωσης της θεσμικής κατοχύρωσης -έστω και σε συγκεκριμένα πεδία απονομής της Δικαιοσύνης- μιας ολοένα εντεινόμενης έκδοσης δικαστικών αποφάσεων δια της εφαρμογής του πλήρους προγραμματισμού διαμόρφωσης του δικανικού συλλογισμού μέσω συγκροτημένων προηγουμένως εκτενών αλγοριθμικών προβλέψεων. Η επιχειρηματολογία που προηγήθηκε αρκεί για να καταδείξει τόσο την ανεδαφικότητα όσο και την επικινδυνότητα τέτοιων μεθοδεύσεων ως προς την απονομή της Δικαιοσύνης. Η προσθήκη η οποία ακολουθεί είναι, λοιπόν, αναγκαία κυρίως στο μέτρο που ενισχύει τις θέσεις για την επιτακτική αναγκαιότητα ανάπτυξης των απαραίτητων αντισωμάτων, έτσι ώστε να αποφευχθεί μια άκρως διαβρωτική για την απονομή της Δικαιοσύνης -άρα και για το Κράτος Δικαίου καθώς και για την αποτελεσματική άσκηση του Θεμελιώδους Δικαιώματος αίτησης και παροχής δικαστικής προστασίας-εξάπλωση της αυτοματοποίησης της οργάνωσης της δικαιοδοτικής λειτουργίας και πέραν των ΗΠΑ, π.χ. στον Ευρωπαϊκό χώρο και ιδίως στις Έννομες Τάξεις των Κρατών-Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1. Εισαγωγικώς επισημαίνεται και το ότι η τάση υιοθέτησης στις ΗΠΑ μεθόδων έκδοσης δικαστικών αποφάσεων δια του ολοκληρωμένου προγραμματισμού μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων ίσως να δικαιολογείται, έστω και εν μέρει, λόγω της σημασίας που εξακολουθεί να

εμφανίζει στο πλαίσιο του Αγγλοσαξονικού Δικαίου η νομική φύση του «προηγούμενου» (*precedent*).

α) Ο δικονομικός θεσμός του «προηγούμενου» επιτρέπει, βεβαίως σε ορισμένες περιπτώσεις, στο αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο να εκδώσει την κατά περίπτωση απόφασή του στηριζόμενο, σχεδόν αποκλειστικώς, σε προηγούμενες δικαστικές αποφάσεις κυρίως ανώτερων και ανώτατων δικαστηρίων. Είναι δε αυτή ακριβώς η ιδιοσυστασία του «προηγούμενου», η οποία καταδεικνύει την εν προκειμένω διαφορά μεταξύ του Αγγλοσαξονικού Δικαίου και π.χ. της κανονιστικής ιδιοσυστασίας των Έννομων Τάξεων των Κρατών της Ηπειρωτικής Ευρώπης. Δοθέντος ότι υπό τα ως άνω δεδομένα του το «προηγούμενο» είναι απτή απόδειξη της αναγνώρισης στην Δικαστική Εξουσία μιας εμφανώς δικαιοπλαστικής δικαιοδοσίας. Δηλαδή της ευθείας αναγνώρισης στην Δικαιοσύνη πραγματικής δυνατότητας διάπλασης, νομολογιακώς, αμιγώς νέων κανόνων δικαίου.

β) Κάτι το οποίο, όπως διευκρινίσθηκε, ουδόλως ισχύει στην Έννομη Τάξη των Κρατών της Ηπειρωτικής Ευρώπης. Υπό αυτά τα χαρακτηριστικά του το «προηγούμενο» στο πεδίο της δικαιοδοτικής λειτουργίας π.χ. στις ΗΠΑ φαίνεται, *prima facie*, να διευκολύνει τον προγραμματισμό της έκδοσης των δικαστικών αποφάσεων μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων. Διευκόλυνση η οποία καθίσταται αποτελεσματική επειδή, δήθεν, το τυχαίο κατά την λειτουργία του δικανικού συλλογισμού μοιάζει να περιορίζεται ή και να εκμηδενίζεται, αφού το «προηγούμενο» δεν αφήνει πολλά περιθώρια στο δικαστήριο, που έχει *in concreto* δικαιοδοσία, να αποκλίνει από τα νομικά και πραγματικά του δεδομένα.

2. Κατά βάθος όμως αυτή η θεώρηση του «προηγούμενου» είναι, αναμφιβόλως, επιφανειακή και, επέκεινα, προσχηματική, στοχεύοντας στην έμμεση ή και άμεση νομιμοποίηση της προσφυγής σε μεθόδους

αυτοματοποίησης της έκδοσης δικαστικών αποφάσεων υπό τις συνθήκες που ήδη αποσαφηνίσθηκαν.

α) Και τούτο πρωτίστως διότι, πέραν των εμφανών αστοχιών μιας εντελώς στατικής του θεώρησης, χωρίς αμφιβολία το «*προηγούμενο*» δεν μπορεί να διαδραματίσει σήμερα, και στο Αγγλοσαξονικό Δίκαιο, τον ρόλο που του αναλογούσε κατά το απώτερο παρελθόν. Πραγματικά, το φαινόμενο -όπως αναλύθηκε εκτενώς προηγουμένως- της απομείωσης της κανονιστικής ισχύος του κανόνα δικαίου λόγω αφενός της ταχύτητας μεταβολής της κοινωνικοοικονομικής του «*υποδομής*» και, αφετέρου, της αντίστοιχης πληθωριστικής παραγωγής νέων κανόνων δικαίου, πλήττει ευθέως και το πεδίο του Αγγλοσαξονικού Δικαίου. Άρα αυτό τούτο το σύνθετο κανονιστικό υπόστρωμα του «*προηγούμενου*» -το οποίο όσο δεν είχε επηρεασθεί στο παρελθόν αποτελούσε την εγγύηση της δικονομικής του αποτελεσματικότητας- του έχει αφαιρέσει μεγάλο μέρος από την στέρεη θεσμική βάση της καθιέρωσής του εντός του Αγγλοσαξονικού Δικαίου: Ούτε σε ό,τι αφορά την μείζονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού το προς εφαρμογή ρυθμιστικό πλαίσιο διαθέτει σήμερα την σταθερότητα που το διέκρινε σε προηγούμενες εποχές ούτε και, σε ό,τι αφορά την ελάσσονα πρόταση, τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα διαμορφώνονται πλέον κατά τρόπο ο οποίος ευνοεί την απαραίτητη για κάθε «*προηγούμενο*» προβλεψιμότητά τους. Με άλλες λέξεις σήμερα, και στο πλαίσιο του Αγγλοσαξονικού Δικαίου, ο δικαστής ο οποίος επικαλείται το «*προηγούμενο*» οφείλει, πολύ περισσότερο από το παρελθόν, να σταθμίζει ερμηνευτικώς *in concreto* την οιονεί κανονιστική του εμβέλεια καθώς και τυχόν νομολογιακές παρεκκλίσεις που έχουν εμφανισθεί, *in globo* ή και μειοψηφικώς, σε προηγούμενες δικαστικές υποθέσεις και κρίσεις.

β) Κάτω από αυτές τις συνθήκες εκείνοι, οι οποίοι εκμεταλλεύονται το πάλαι ποτέ «*προηγούμενο*» για να αιτιολογήσουν την υιοθέτηση μεθόδων

αυτοματοποιημένης έκδοσης δικαστικών αποφάσεων, μάλλον αγνοούν - ή θέλουν να αγνοούν- τις σύγχρονες ουσιώδεις μεταλλάξεις του, καθιστώντας νομικώς διάτρητο το υποτιθέμενο κύρος του ολοκληρωμένου προγραμματισμού απονομής της Δικαιοσύνης μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων. Εν κατακλείδι, και στην Έννομη Τάξη των ΗΠΑ η δυνατότητα προσφυγής στις δικαστικές υπηρεσίες των ΜΝΔ και των ΜΓΜ είναι, κατ' ουσία, μόνο συμπληρωματική, εφόσον δεχόμαστε ότι η ως άνω Έννομη Τάξη οργανώνεται και λειτουργεί υπό όρους δημοκρατικού Κράτους Δικαίου και με γνώμονα την συμμόρφωση προς τις επιταγές του Δικαίου και της Δικαιοσύνης.

Γ. Η Τεχνητή Νοημοσύνη και οι τεχνολογικές εφαρμογές της ως «βοηθοί εκπληρώσεως» της Δικαιοσύνης στο πλαίσιο της άσκησης του δικαιοδοτικού έργου της

Εν τέλει, και συνοψίζοντας τα προεκτεθέντα για τα όρια, τα οποία εκ φύσεως θέτει η κανονιστική ιδιοσυστασία του δικανικού συλλογισμού στον κάθε μορφής προγραμματισμό της μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων, πρέπει να γίνουν δεκτά και τα εξής: Η Τεχνητή Νοημοσύνη και οι κάθε είδους τεχνολογικές εφαρμογές της μόνον ως «βοηθοί εκπληρώσεως» της Δικαιοσύνης, στο πλαίσιο της άσκησης του δικαιοδοτικού έργου εκ μέρους των λειτουργών της, είναι επιτρεπτό να θεωρηθούν αποδεκτές, λαμβάνοντας υπόψη τις θεμελιώδεις αρχές του Κράτους Δικαίου και των κυρωτικών μηχανισμών, οι οποίοι θωρακίζουν αποτελεσματικώς την επιτέλεση της κατά τον θεσμικό προορισμό της αποστολής του κατά τα βασικά προτάγματα της σύγχρονης Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Στην συνέχεια εκτίθενται ορισμένοι άξονες πάνω στους οποίους είναι δυνατό να κινηθεί, κατά τρόπο που συνάδει με την ιδιοσυστασία της δικαιοδοτικής λειτουργίας, η πορεία της Τεχνητής Νοημοσύνης και των τεχνολογικών εφαρμογών της ως «βοηθών εκπληρώσεως» της Δικαιοσύνης εντός του πεδίου άσκησης του δικαιοδοτικού έργου των λειτουργών της.

1. Κατά πρώτο λόγο, η Τεχνητή Νοημοσύνη και οι τεχνολογικές εφαρμογές της μπορούν να συντελέσουν ευεργετικώς στην οργάνωση και λειτουργία του εν γένει δικαστικού συστήματος, προωθώντας την αποτελεσματικότητά του σε ό,τι αφορά την διεκπεραίωση των *interna corporis* της καθημερινής δραστηριοποίησής του υπό όρους διαφανούς επιτάχυνσής του και ενίσχυσης της ασφαλούς επικοινωνίας του *in concreto* δικαστικού συστήματος με τους διαδίκους. Τις κατευθυντήριες γραμμές μίας τέτοιας συμβολής της Τεχνητής Νοημοσύνης και των τεχνολογικών εφαρμογών της έχει αναδείξει π.χ. το Συμβουλευτικό Συμβούλιο των Ευρωπαίων Δικαστών (CCJE), στην γνωμοδότησή της Ολομελείας του αρ.14 του 2011 (Στρασβούργο, 7-9.11.2011), διευκρινίζοντας, μεταξύ άλλων, και τα ακόλουθα:

α) Πρώτον, η Τεχνητή Νοημοσύνη και οι τεχνολογικές εφαρμογές της θέτουν στην διάθεση των ίδιων των δικαστικών λειτουργών τα κατάλληλα μέσα προκειμένου να διευκολύνουν τις διοικητικές λειτουργίες των δικαστηρίων, ώστε αυτές να εξελίσσονται ταχέως και αποτελεσματικώς. Κατ' εξοχήν δε ως προς την αντιμετώπιση του μεγάλου όγκου των υποθέσεων, δίδως να παρατηρούνται εκπώσεις κατά την απονομή της Δικαιοσύνης με βάση τις θεμελιώδεις αρχές του Κράτους Δικαίου και της Νομιμότητας.

β) Και, δεύτερον, η Τεχνητή Νοημοσύνη και οι τεχνολογικές εφαρμογές της είναι σε θέση να καταστήσουν πιο παραγωγικές, ποσοτικώς και κυρίως ποιοτικώς, τις σχέσεις των δικαστικών λειτουργών -και, άρα, των δικαστηρίων- με τις λοιπές δημόσιες υπηρεσίες που χρειάζονται τις σχετικές πληροφορίες και τα σχετικά δεδομένα για την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους. Κάτι το οποίο ισχύει πολύ περισσότερο για συγκεκριμένες δημόσιες υπηρεσίες που δραστηριοποιούνται, φυσικά επικουρικώς προς την Δικαιοσύνη, στον τομέα της εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών των μελών του οικείου κοινωνικού συνόλου.

2. Και, κατά δεύτερο λόγο και συνακόλουθα, η Τεχνητή Νοημοσύνη και οι τεχνολογικές εφαρμογές της μπορούν να συμβάλουν αποφασιστικώς στην αναβάθμιση της όλης πολιτικής της «*διακυβέρνησης της Δικαιοσύνης*», τόσο σε ό,τι αφορά τις εσωτερικές της λειτουργίες όσο και σε ό,τι αφορά τις σχέσεις της με όλα τα τρίτα μέρη, τα οποία εμπλέκονται στην απονομή της. Πρωτοποριακή εν προκειμένω αναδείχθηκε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (CEPEJ), μέσω των κατευθυντήριων οδηγιών που απηύθυνε, κατά την 28^η Σύνοδό της, την 7^η Δεκεμβρίου 2016 («*Guidelines on how to Drive Change towards Cyberjustice*»). Οι ως άνω κατευθυντήριες οδηγίες αφορούν τους εξής, κατά βάση, τομείς:

α) Πρώτον, τον τομέα της πρόσβασης στην Δικαιοσύνη. Και συγκεκριμένα αφενός την πληροφόρηση αναφορικά με τα δικαιώματα ιδίως των διαδίκων καθώς και με την γνωστοποίηση των δεδομένων της νομολογίας. Αφετέρου δε την πρόσβαση σε επιμέρους διαδικασίες που έχουν σχέση με την εξωδικαστική επίλυση διαφορών, όπως είναι προεχόντως η διαδικασία της διαμεσολάβησης.

β) Δεύτερον, τον τομέα της *lato sensu* συνεργασίας μεταξύ των δικαστηρίων και των κάθε είδους «*συλλειτουργών*» της Δικαιοσύνης, κατά βάση δε των δικηγόρων. Ως προς τον τομέα αυτόν πρέπει να επισημανθεί η σημασία της μέσω της τεχνολογίας διευκόλυνσης των συνεργαζόμενων με την Δικαιοσύνη για την γνώση και κατάθεση των κατ' ιδίαν ένδικων βοηθημάτων και μέσων καθώς και για την νομολογιακή τεκμηρίωση των αντίστοιχων δικογράφων διά της πρόσβασης στα προσήκοντα νομολογιακά δεδομένα.

γ) Τρίτον, τον τομέα της διοίκησης των δικαστηρίων στο πεδίο της καθημερινής διεκπεραίωσης της δικαιοδοτικής τους αποστολής. Στον τομέα αυτόν υπάγονται π.χ. τα ζητήματα της κατάθεσης των δικογράφων, της παρακολούθησης της πορείας των δικογραφιών, της

κατάρτισης και διαρκούς επικαιροποίησης των πινακίων των δικασίμων και της διευκόλυνσης διεξαγωγής των διασκέψεων. Ως προς αυτό δε η χρήση της τηλεματικής μπορεί να προσφέρει τεράστιες υπηρεσίες για την διευκόλυνση των δικαστών και την έγκαιρη ολοκλήρωση της εκδίκασης των υποθέσεων.

- δ)** Και, τέταρτον, τον τομέα της υποβοήθησης των δικαστικών λειτουργών κατά κύριο λόγο στην αναγκαία διαρκή επιμόρφωσή τους και στην νομολογιακή ενημέρωσή τους, τόσο για την *intra muros* νομολογία όσο και για την νομολογία των εκτός των οικείων συνόρων αλλοδαπών δικαστηρίων. Και για να αναφερθούμε στα δικά μας δικαστήρια, η προμνημονευόμενη υποβοήθηση αποκτά εμφατική σημασία όταν πρόκειται για τα νομολογιακά δεδομένα των Δικαστηρίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης -και κυρίως του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης- καθώς και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο πλαίσιο εφαρμογής των διατάξεων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Επίλογος

Η κατά τα προεκτεθέντα αυθαίρετη ή και καταχρηστική αξιοποίηση των μέσω αλγοριθμικών προβλέψεων μεθόδων νομοθετικής παραγωγής και συντέλεσης των νομικών διεργασιών του δικανικού συλλογισμού δείχνει ήδη τις καταστροφικές επιπτώσεις της, ιδίως υπό την μορφή τερατογενέσεων στο πεδίο απονομής της Δικαιοσύνης, σε εξαιρετικά κρίσιμους τομείς για την προστασία της αξίας του Ανθρώπου και για την υπεράσπιση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του. Αυτή η διαπίστωση δεν ενέχει τίποτα το υπερβολικό, αν αναλογισθεί κανείς ότι π.χ. στις ΗΠΑ η διευρυμένη προσφυγή στα μέσα της Τεχνητής Νοημοσύνης κατά την έκδοση δικαστικών αποφάσεων δεν περιορίζεται σε ήσσονος σημασίας πεδία της κοινωνικοοικονομικής ζωής -όπου και εκεί, βεβαίως, δεν αναδεικνύεται αποτελεσματική, κατά τα όσα επεξηγήθηκαν- αλλά επεκτείνεται πολύ πέραν τούτων. Και κατακτά έδαφος ακόμη και στο πεδίο της εκδίκασης διαφορών που

θήγουν καίριες πτυχές των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δίχως μάλιστα να προκύπτει κάποια τάση υπεύθυνου αυτοπεριορισμού. Τούτο συνάγεται εκ του ότι σε συγκεκριμένες περιπτώσεις στις ΗΠΑ η έκδοση δικαστικών αποφάσεων μέσω προγραμματισμού, στηριγμένου σχεδόν αποκλειστικώς σε αλγοριθμικές προβλέψεις, έχει επεκταθεί και στον εξαιρετικά ευαίσθητο, από πλευράς προστασίας των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, χώρο του Ποινικού Δικαίου. Η «*νομολογία*» που έχει έως τώρα προκύψει στον χώρο αυτό αφήνει να έλθουν στο φως αποφάσεις, οι οποίες ουδόλως μπορούν να αποκρύψουν τάσεις αδιανόητου ρατσισμού, ιδίως εις βάρος έγχρωμων πολιτών. Αυτό συμβαίνει επειδή οι προμνημονευόμενες αποφάσεις ερείδονται -κατ' ανάγκη, εξαιτίας της ιδιοσυστασίας των μέσω αλγορίθμων προβλέψεων- επί αμιγώς υποκειμενικών ή και εξοφθάλμως αυθαίρετων κριτηρίων κατάταξης στις λεγόμενες «*κλίμακες επικινδυνότητας*». Η αυτοματοποίηση των οποίων οδηγεί, μοιραίως, σε εξίσου αμιγώς υποκειμενικά ή και εξοφθάλμως αυθαίρετα συμπεράσματα, π.χ. κατά την θεώρηση της αντικειμενικής και κυρίως της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, κατά την επιμέτρηση της ποινής και κατά την εκτίμηση ενδεχόμενης υποτροπής. Έτσι όμως καθίσταται κάτι παραπάνω από προφανές ότι στο όνομα ιδίως της, δήθεν, επιτάχυνσης της απονομής της Δικαιοσύνης με την ανεξέλεγκτη χρήση της Τεχνολογίας -δίχως μάλιστα, όπως συνάγεται αβιάστως από την βαθύτερη ανάλυση των κατά τ' ανωτέρω πρακτικών, να υπάρχει ουσιαστική γνώση και επίγνωση των ορίων της Τεχνητής Νοημοσύνης και της σχέσης της με την φύση της Συνείδησης -η Δικαστική Εξουσία απομακρύνεται επικίνδυνα από τις ρίζες της. Κατά κύριο δε λόγο από τις ρίζες της εκείνες, οι οποίες την συνδέουν με το όλο θεσμικό πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας ως εγγύησης της Ελευθερίας, δηλαδή και εν τέλει ως εγγύησης της ακώλυτης άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Και στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί εμφατικώς ότι δεν πρέπει να παραβλέπουμε, κατ' ουδένα τρόπο, ότι η λειτουργία της Δικαστικής Εξουσίας -και επέκεινα η άσκηση δικαιοδοσίας εκ μέρους των λειτουργών της- σύμφωνα με τα ουσιώδη προτάγματα του Δικαίου και της Δικαιοσύνης συνιστά καταλυτικό παράγοντα για την

διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και για την αποτελεσματική θωράκιση των δημοκρατικών θεσμών.»